

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

UZUNYAYLALI, M.E. (2020). Klasik Arap Şiirinde Örnek Bir Şair ve Komutan Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (Aralık Özel Sayı) , 57-83.

Klasik Arap Şiirinde Örnek Bir Şair ve Komutan Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî

Muhammet Emin UZUNYAYLALI (*)

Özet: Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî, Hulefâ-î Râşidîn devrinin ünlü kumandanlarındanır. İslamiyeti ne zaman seçtiği ve Müslüman olmadan önceki hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in sahabelerinin zikredildiği önemli bazı tabâkât kitaplarında kendisine sahabe olarak yer verilmiş hatta Ka'ka''dan kendi terminolojisi içerisinde zayıf olarak kabul edilen iki hadiste rivayet edilmiştir. Tarihi olarak üzerinde ittifak edilen husus Ka'ka''ın Hz. Ebubekir döneminde başlayan fetih hareketlerinde oldukça aktif bir rol üstlendiği ve İslam orduları içerisinde mensubu olduğu Temîm kabilesinden oluşturduğu birliklere kumanda ederek fetih hareketlerinin sonuçları açısından belirleyici olduğudur. Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî gösterdiği kahramanlık ile İslam ordusuna moral ve motivasyon kaynağı olması, cesur askerî hamleleriyle savaşların seyrini değiştirecek çapta etkiler meydana getirmesinin yanı sıra, İslamî fetih hareketleri dönemi için tarihi vesika sayılacak detaylı betimleme ve anlatımlara sahip şairler de söylemiştir. Çalışmamızda tarihsel kronolojiye uygun olarak fetih hareketleri kapsamında Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî'nin katıldığı bazı savaşlar ve onlarla ilgili söylediği meşhur şiirleri ele alınarak, hem edebî kişiliği hem de savaşçı yönünün değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamî Fetihler Dönemi, Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî, Sahabe, Muhadramûn, Kadisiye Savaşı

An Exemplary Poet and Commander in Classical Arabic Poetry Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî

Abstract: Ka'ka' b. 'Amr b. Mâlik et-Temîmî is one of the famous commanders of the period of Hulefâ-yî Râşidîn. There is no information about when he chose Islam and his life before becoming a Muslim. Some of the important books that the Prophet's companions were mentioned were given to him as companions, and even two hadis which were considered to be weak in his terminology from Ka'ka'. However, all this is the companions that He could not eliminate the disputes around transplants that the Prophet had witnessed his death. The history of the alliance of Ka'ka' It is the fact that it played a very active role in the conquest movements that started in the period of Abu Bakir and had a decisive military effect in terms of the results of the conquest movements by commanding the troops formed by the Temîm tribe that he belonged to within the Islamic Armies. Besides being a source of morale and motivation with the heroism he showed to the Islamic Army, his bold military moves and the effects of the wars, Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî also sang poems with detailed descriptions and narratives that would be considered historical documents for the period of Islamic conquest. In our study, It was aimed to evaluate both the literary and warrior aspects by considering some wars that Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî participated and his famous poems that he said about them.

Keywords: Islamic Conquest Period, Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî, Companions, Muhadramûn, Battle of Kadisiye

Makale Geliş Tarihi: 13.10.2020

Makale Kabul Tarihi: 25.12.2020

*) Arş.Gör. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü (e-posta: me.uzunyaylali@atauni.edu.tr) ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5413-0463>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate intihal incelemesinden geçirilmiştir.

I. Giriş

Aynı topraklar üzerinde yaşayan, ortak bir dil, kültür ve geçmişe sahip olan, gelecekte de bir arada yaşama iradesini gösteren topluluklara millet denir. Bir toplumu millet yapan en önemli unsur şüphesiz millî varlığın kendisinden beslenerek ayakta durduğu tarihî köklerdir.

Tarihin olayları, kahramanların da tarihi yazdığı gerçeği çerçevesinde düşünülürse her ulusun tarihinde kahramanlığa medar olan kişiliklerin varlığı kaçınılmazdır. Savaş ise her millet veya topluluğun kendi varlığını sürdürebilmek ve geleceğini güvence altına almak için şartların ortaya çıkardığı zorunlu bir kavram olarak değerlendirilmiş bazen de barışı sağlamak için başvurulan bir çare olarak görülmüştür.

Müslümanlar, İslamî tebliğin başladığı ilk günlerden itibaren çeşitli baskı, zulüm, işkence, tecrit, ambargo ve savaş gibi durumlarla karşı karşıya kalmış ve doğal olarak kendilerine yönelik saldırılara karşı tedbir almış ve savunma haklarını kullanmışlardır. Her ne kadar bu tedbirler esas itibarıyla savunma hakkının kullanılması neticesinde gerçekleştirilen faaliyetler olsa da oryantalistler tarafından daha çok Araplarda hâkim olduğunu düşündükleri yağma ve çapulculuk hırsı ile ilişkilendirilmiş, coğrafyadan kaynaklı iklim şartları neticesinde ortaya çıkan sıkıntılar, yeni gelir kaynakları ve ganimet elde etmek, ayrıca ekonomik imkânlar açısından daha uygun yerleri ele geçirmek niyetleri ile gerçekleştirildiği yönünde değerlendirilmiştir.

Arap-İslam tarihi içerisinde özellikle Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidin devri olarak tabir edilen dört halife döneminde bu tür askerî harekâtlar ve aynı bağlam içerisinde tebarüz etmiş kahramanlara sık rastlanır. Bu aksiyon ruhunun temelinde ise, İslâm dininin getirdiği ahlak ve inanç değerleriyle muhatap kitlenin gönlüne hitap etmek öncelikli bir gaye olarak kabul edilmiştir.

Müslüman tarihçiler ise oryantalist bakış açısının aksine fetihlerde asıl itici faktörün “ilâ-i kelimetullâh” olduğu değerlendirmesini yapmışlardır. Onlar, İslam dininin Araplara kazandırdığı heyecan ile fetihlerin başladığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla fetihlerden maksat dinin yayılması olmuştur.

Bu fetihler tabiatları gereği oldukça yüksek düzeyde manevî motivasyona sahip kahramanları da tarih sahnesine çıkarmış, Hz. Ebubekir ile başlayan Ridde olayları, beraberinde meydana gelen iç isyanlar ve yalancı peygamberler ile yapılan mücadeleler akabinde Hz. Ömer döneminde Irak ve Suriye topraklarına doğru uzanan askerî harekâtlar, Hicaz topraklarının en kadim kabilelerinden biri olan Temîm'den Ka'ka' b. 'Amr adlı şair ve cengâver bir komutanın yıldızının bu kahramanlar arasında parlamasına vesile olmuştur.

Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî, Hz. Ebubekir'in iki yıl süren halifeliğinin büyük bölümünde cereyan eden özellikle bedevî (göçmen) kabilelerinin Müslümanlıktan cayma (ridde) olayları, yalancı peygamberler ve isyanların bastırılmasında üstlendiği görevleri başarıyla yerine getirmesi akabinde Hz. Ömer döneminde gerçekleştirilen Kâdisiye, Celûla, Nihavend ve Fihl savaşları, Medâin ve Dımaşk'ın fethinde gösterdiği

kahramanlıklar ile kendisine İslamî Fetihler döneminde mümtaz bir yer edinmeyi başarmıştır.

Hız. Ebubekir'in, Irak topraklarında fetih mücadelesine devam eden meşhur komutan Halid b. Velid'in yardım talebine cevap olarak 'bin adama denk bir savaşçı' olarak taltif edip desteğe yolladığı Ka'ka'yı tarih sahnesinde, kimi zaman Kâdisiye'de Fars ordusunun fillerini mızrağıyla devirirken, kimi zaman meşhur Fars komutanları ile yaptığı birebir mücadeleler neticesinde aldığı galibiyetleriyle, Hız. Osman'ın yanındaki duruşu ve Cemel Vakası esnasında Hız. Ali'nin elçisi olarak Talha b. Ubeydullah ve Zubeyr b. Avvâm ile görüşürken izliyoruz.

Aynı zamanda şair bir komutan olan Ka'ka'nın yaşadıklarını resm edercesine söylediği şiirleri de tarihî olarak oldukça kıymetli ve ilgili döneme ışık tutan belgeler olarak değerlendirilmiştir.

II. Ka'ka b. 'Amr et-Temîmî Hayatı ve Şiirleri

A. Temîm Kabilesi

Temîm kelimesi sözlükte: "sertlik ve şiddet" (İbn Manzûr, 1993: XV/161) anlamı taşımaktadır. Temîm Kabilesi sayıları oldukça fazla ve Hicaz Yarımadası'na dağınık halde yaşayan bir Arap kabilesidir. Birçok kola ayrılması, nüfus ve nüfuz itibarıyla oldukça kalabalık ve etkili bir kabile olması sebebiyle Araplar arasında atasözlerine konu olmuştur. Kabile hakkında Araplar arasında kullanılan: " *Kim aslını ve neslini kaybederse ben Temîm kabilesindenim desin*" (el-Câsir, 1981: I/71) şeklinde meşhur bir söz vardır.

Kabilenin atası Temîm b. Murr'un nesebi Adnân'a kadar uzanır. Temîm'in Avrâ bint Dâbbe adlı hanımından olan dört oğlu Zeyd, Menât, 'Amr ve Hâris kabilenin ana kollarını oluşturur. (Aycan, 2011: XL/418-419)

Arabistan'ın en doğusunda yaşayan bu kabile bugün bilmediğimiz bir nedenden ötürü Yarımada'nın en batısında bulunan Mekke şehrinin yönetiminde belirli bir etkiye sahipti. Arafât'ta bulunan hacıların yerine getirmeleri gereken görevlerden Temîmliler sorumluydu. *İcaze* adı verilen dini törenlerin bittiğini ilan etme yetkisi ve sorumluluğu da onlara verilmişti. Aynı şekilde Mekke'de bulunan *Ukaz* panayırında hakemlik etme göreviyle de onlar ilgileniyorlardı. (Hamidullah, 2009: 326-330)

Temîm Kabilesi'nin sarık ve kumaşlardan yapılmış bir putları olduğu ve bu puta safran vb. kokular sürerek, hac yapmak için bu putu ziyaret ettikleri rivayet edilmiştir.

İslamî Temîm kabilesinden önce kabul eden Huzâ'a kabilesinden vergi tahsil etmek için görevlendirilen memurun, o esnada mevcut olan kıtlık sebebiyle Huzâ'alılar ile aynı bölgede bulunan Temîmlilerden vergi talep etmesi, Temîmlilerin bedevî tabiatlarının verdiği haşinlik ile vergi memuruna itiraz edip direnmelerine sebep olmuştur. Olayın akabinde aralarında kabilenin büyüklerinden *Utarid et-Temîmî*'nin bulunduğu 11 erkek, 11 kadın ve 30 civarında çocuk Medine'den gelen askerî birlik tarafından alınıp Medine'ye götürülmüştür. Temîm kabilesi bu sayede Hız. Peygamber'i ilk defa görmüş,

bu görüşme akabinde İslam'ı kabul etmişlerdir. Böylece Temîmliler aracılığıyla İslam dini Basra körfezi bölgesinde yayılmaya başlamıştır. (Hamidullah, 2009; 326-330)

Hız. Peygamber birçok Temîmliyi zekât memuru olarak kendi kabilelerine göndermiştir. Hız. Muhammed'in vefatından sonra Safvân b. Safvân ve Zibirkân b. Bedr adlı memurlar topladıkları zekât mallarını Hız. Ebûbekir'e teslim etmiş, kabilenin bir kısmı ise irtidad (dinden dönme) hareketlerinin sonucunu beklemiş ve zekât vermeyi geciktirmişlerdir.

Temîmliler, *Ridde* savaşlarının ardından başlatılan fetih hareketlerine katılmış ve önemli yararlılıklar göstermişlerdir. Ahnef b. Kays, Ka'ka' b. 'Amr, Akra' b. Hâbis ve Âsım b. 'Amr bu dönemde öne çıkan Temîmli kumandanlardır. Hız. Ömer döneminde Sa'd b. Ebî Vakkâs kumandasında Sâsânîler'e karşı yapılan savaşa Temîmliler 4 bin kişilik bir kuvvetle katılmışlardır. Hız. Osman zamanında Ahnef b. Kays yönetiminde Horasan'ın fethinde önemli başarılar elde etmişlerdir. Temîm kabilesi ve çeşitli kolları Basra ve Kûfe şehirleri kurulduktan sonra bu şehirlerde iskân edilmiş, bir kısmı da fethedilen İran topraklarına yerleşmiştir. Emevîler zamanında da Orta Asya fetihlerinde aktif olarak bulunmuşlardır. (Aycan, 2011: XL/418-419)

Hız. Peygamber'in vefatı sonrasında bu kabile içerisinde bir dinden dönme olayı meydana gelmiştir. Temîm kabilesi bir müddet peygamber olduğunu iddia eden *Secahî* adlı bir kadın tarafından yönetilmiştir. Bu kadın *Benî Hanîfe* kabilesinden peygamberlik iddiasında bulunan *Museyleme* ile evlenince kendi iddiasından vazgeçmiştir. *Secahî* daha sonra tekrar Müslüman olmuş ve uzun bir süre yaşadıkdan sonra vefat etmiştir. (Hamidullah, 2009; 326 -330)

B. Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî

Tam adı Ka'ka' b. 'Amr b. Mâlik b. Suveyd İbn Hâlid b. Usâme b. 'Anber b. Yerbu' b. Hanzala b. Mâlik b. Ziyâd b. Minâ b. Temîm'dir. (et-Taberî, 2009: III/275- V/163)

Ka'ka' b. 'Amr b. Ma'bed et-Temîmî olarak künyesi zikredilmiştir. Hem Cahiliye hem de İslamî dönemdeki meşhur Arap süvarilerindedir. (ez-Ziriklî, 2002: V/201-202)

Tarih kaynaklarında Ka'ka''nın Müslüman olmadan önceki hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ka'ka''nın kahraman bir Arap süvarisi olarak ön plana çıktığı dönem Hulefâ-i Râşidîn devridir. Hız. Muhammed'in vefatı sonrasında gerçekleşen kitlesel dinden dönme olayları üzerine, ilk halife Hız. Ebu Bekir tarafından m. 632-633 yılları arasında bu topluluklar ile yapılan ve *Ridde* olarak adlandırılan savaşlara, Irak topraklarındaki İslamî fetihlere katılması ve savaş meydanlarında gösterdiği üstün cesaret ve gayreti Ka'ka''nın tanınmasına sebep olmuştur.

Taif halkının Müslüman oluşundan kısa bir süre sonra irtidad eden ve Hız. Peygamber'in vefatı üzerine çıkan karışıklıktan faydalanarak Kilâboğulları kabilesini teşkilatlandırmak amacıyla faaliyetlere girişen Alkame b. Ulâse'nin üzerine emrine verilen bir birlikle Ka'ka''nın gönderilmesi de onun Hız. Ebubekir tarafından bilinen bir şahsiyet olduğunun göstergesidir. (ez-Ziriklî, 2002: IV/248)

H. Ebubekir'in h.12 yılında Irak'ta devam eden fetih hareketleri esnasında kendisinden takviye kuvvet isteyen Halid b. Velid'e tek başına Ka'ka''yı gönderdiği ve hakkında: “Ka'ka''nın ordunun içerisindeki sesi bin adamdan daha hayırlıdır” ve yine “(Ka'ka''yı kasdederek) içerisinde bunun gibi bir süvari bulunan ordu asla yenilgiye uğramaz” (el-Askâlânî, 1995: III/239, et-Taberî, 2009: III/347) dediği rivayet edilmiştir.

Ka'ka' nın savaşçı özellikleri İslamî Fetih hareketleri ve *Ridde* savaşlarında göstermiş olduğu üstün gayretler H. Ebubekir'in takdirine şayan olsa da, hakkında kaynaklarda oldukça kısıtlı bilgilerin bulunması, hayatı ve kişiliği üzerine ciddi çalışmalar yapılmasına imkân vermemiştir.

Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî'nin nerede vefat ettiği yönündeki bilgiler de net olarak kaynaklarda zikredilmemiştir. Ancak Mısır'da adına inşa edilmiş bir mescit ve yakınında ona ait olduğu varsayılan bir kabir bulunmaktadır.

Ka'ka' ile ilgili H. Ebubekir'in söylediği “sesi bin adamdan daha hayırlıdır” sözünü naklettikten sonra aynı minvalde bir destek ihtiyacını karşılamak üzere Suriye'nin fethinde görevlendirilen Ka'ka' nın silah arkadaşı, bir diğer Arap cengâveri 'Amr b. Ma'dikerib'e kısaca değinmek gerekmektedir.

C. Ka'ka' nın Silah Arkadaşı 'Amr b. Ma'dikerib

Tam adı Ebû Sevr 'Amr b. Ma'dikerib b. Abdillâh ez-Zubeydî 'dir. (ö. 21 h. / 641-42 m.) H. Ebubekir tarafından Yermuk Savaşı'nda (15 h. / 636 m.) görevlendirilmiş ve savaş sırasında bir gözünü kaybetmiştir. H. Ömer devrinde Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Irak'ın fethine katılmıştır.

Kâdisiye Savaşı (16 h. / 637 m.) öncesinde H. Ömer Sa'd'a yazdığı mektupta, “2000 kişiye bedel iki kişi” gönderdiğini haber vermesinin akabinde, onlarla istişare etmesini ve kendilerinden faydalanmasını tavsiye etmiştir. Bunlardan biri Tuleyha b. Huveylid, diğeri 'Amr b. Ma'dikerib'dir. Yiğitliğinden dolayı ona “Arap Cengâveri” unvanı verilmiştir. Kâdisiye'de gösterdiği kahramanlık ile Müslümanları kendisine hayran bırakmıştır.

Nihâvend Savaşı'ndaki (21 h. / 641 m.) hezimetini zafere çevirenlerin başında gelen 'Amr'ın bu savaşta aldığı yara bir türlü iyileşmemiştir. Rey'in Rûze kasabasında vefat etmiştir. Öldüğünde 120 yaşında olduğu rivayet edilmiştir. (el-Askâlânî, 1995: IV/ 686-693)

Muhadramûn şairleri arasında yer alan 'Amr b. Ma'dikerib'in şiirleri savaşa ve kabilesinin methine dairdir. 'Amr cengâverliğinin yanı sıra “Samsâme” adlı kılıcı ile de bilinmektedir. Sebe melikesi Belkıs'ın H. Süleyman'a beş kılıç hediye ettiği bunlardan birinde 'Amr'ın meşhur kılıcı “Samsâme” olduğu rivayet edilmiştir. (İbn Nubâte, 1957: 272)

D. 'Amr b. Ma'dikerib'in Meşhur Kılıcı

'Amr b. Ma'dikerib'in hayatı ve edebî kişiliği ile ilgili müstakil bir çalışmaya konu olacak kadar bilgi bulunduğu için sadece onunla özdeşleşen ve cengâverliğinin simgesi

olan meşhur kılıcı “Samsâme” ile ilgili bazı rivayetler ve hakkında kendisinin ve başka şairlerin söylediği şiirleri, Ka’ka’ ile savaş meydanlarında beraber kılıç sallamış başka bir cengâver olması sebebiyle nakletmeden geçemeyeceğiz.

Samsâme’nin ‘Amr’ın eline nereden geçtiği konusunda tarihî kaynaklarda muhtelif rivayetler mevcuttur. Bunlardan ilki olan, Sebe Melikesi Belkıs’ın Hz. Süleyman’a hediye ettiği beş kılıçtan birinin de Samsâme olduğu yönündeki rivayeti daha önce dile getirmiştik. Rivayetin tamamı kaynaklarda şöyle zikredilmektedir:

Sebe Melikesi Belkıs Hz. Süleyman’a beş adet kılıç hediye etmiştir. Bunlar: “Zulfikâr, Zu’n-Nûn, Meczûb, Rusûb ve Samsâme” adlı kılıçlardır. (İbn Nubâte, 1957: 272)

Adı geçen kılıçların hepsi İslam’dan öncede Araplar arasında meşhurdu. Zulfikâr Bedir savaşında Hz. Peygamber’in eline geçmişti. Meczûb ve Rusûb adlı kılıçlar Hâris b. Cebel el-Ğassânî’de idi. Zu’n-Nûn ve Samsâme adlı kılıçlar ise Ka’ka’nın silah arkadaşı ‘Amr b. Ma’dikerib’in elinde idi. (İbn Nubâte, 1957: 272)

Samsâme’nin yaklaşık 6 rıtl (9 kg.) ağırlığında, tek ağızlı bir kılıç olduğu rivayet edilmiştir. (el-Askerî, 1994: II/53)

Samsâme’nin Yemen’de hüküm sürmüş Himyerî hükümdarı Alkame b. Zikayfân tarafından ‘Amr’a hediye edildiği de kaynaklarda ifade edilmiştir. Kendisi de bir şiirinde durumu tasdik eder nitelikteki şu mısraları dile getirmiştir;

(Vâfir)

وَسَيِّفٌ لِأَبْنِ ذِي قَيْفَةَ إِنْ عِنْدِي تَخَيَّرَهُ الْفَتَى مِنْ عَهْدِ عَادٍ

Âd kavmi döneminden beri yiğitlerin hep yeğlediği

Zikayfân oğullarına ait bir kılıç var bende (el-Himyerî, 1916: 62–63)

Aynı şiirin bir başka rivayetinde ise;

(Vâfir)

وَسَيِّفٌ مِنْ لَدُنْ كَنْعَانَ عِنْدِي تَخَيَّرُ نَصْلَهُ مِنْ عَهْدِ عَادٍ

Bende Kenâ’n ‘dan kalan bir kılıç var ki

Onun namlusu Âd devrinden beri tercih edilir (İbn Abdirabbih, 1983:I/121)

Şeklindeki ifadeleri ile Samsâme’yi Kenânîler’e nispetemiştir.

Kaynaklarda kılıcın tarihi serüveni ile ilgili muhtelif rivayetler mevcuttur. Samsâme etrafında şekillenen hikâye ve rivayetler ile Arap tarihi içerisinde kendisine şöhretli bir yer edinmeyi başarmıştır.

Samsâme hakkında bir başka şair ise şöyle demiştir.

(Hafif)

سَيُفَعْمَرُونَ قَدْ كَانَ فِيمَا سَمِعْنَا خَيْرُ مَا أَغْمَدْتَ عَلَيْهِ الْجَفُونَ
أَوْقَدْتَ فَوْقَهُ الصَّوَاعِقُ نَارًا ثُمَّ شَتَّابَتْ بِهِ الرِّعَافُ الْفُيُونَ

'Amr'ın kılıcı hakkında şunu işittik

O kınına konulanların en hayırlısıdır

Yıldırımlar onun üzerinde bir ateş tutuşturmuştur

Sonra demirciler ona ölüm karıştırmıştır (el-Askerî, 1994: II/52)

Abdullah İbn Abbas'ın Yemenliler şöyle dediği rivayet edilmiştir: “ Gökyüzünden bir yıldızınız, Kabe'den bir köşeniz ve kılıçlardan Samsâme'niz var ” yıldız ile Suheyli'i, Kabe'den bir köşe ile Rukn-i Yemânî'yi, Samsâme ile de 'Amr b. Ma'dikerîb'i kastetmiştir. (es-Seâlibî, 2003: 497)

Bir başka şiirde ise Samsâme hakkında 'Amr şöyle demiştir:

وَصَنَّصَ لَهَا بِكَفِّي لَا يَذُوقُ الْمَاءَ مَنْ يَرُدُّه

Samsâm elimde iken, tadamaz suyu içmek isteyen (et-Tarbişi, 1985: 91)

Samsâme ile ilgili başka bir rivayet de şöyledir; “ Hint Kralı, Hârunurreşîd'e bir heyet gönderir. Heyet beraberinde yüklü hediyeler getirir. Hediyelerin içerisinde on adet de kılıç vardır. Bu kılıçlar Hint diyarının en kaliteli kılıçlarıdır. Hediyeler Hârunurreşîd'e takdim edilince halife adamlarından daha önceden kendisinin ele geçirdiği Sâmsame'nin getirilmesini ister. Hint kralının hediye olarak gönderdiği on kılıç üst üste konur ve Samsâme ile vurulur. Kılıçlar kesilir Samsâme ise hiçbir zarar görmez. ” (İbn Abdırabbih, 1983:203)

'Amr'ın meşhur kılıcı Samsâme'yi Hz. Peygamber'in zekat tahsildarı olarak Yemen'e gönderdiği Hâlid b. Saîd'e hediye ettiği rivayet edilmiştir. Halid b. Saîd Yemen'e görevli olarak ulaştığında 'Amr'ın kabilesinin İslamiyet'i kabul noktasında gösterdikleri direnç ve şımarık tutumları sebebiyle Halid b. Saîd onlara müdahale etmiş ve aralarında 'Amr'ın hanımı yada kız kardeşi Reyhâne'nin de bulunduğu bazı kişileri esir almıştır. 'Amr, Halid'den esirleri bırakmasını talep etmiştir. Talebi olumlu karşılık bulunca kabilesi Müslümanlığı seçmiştir. 'Amr da kılıcı Samsâme'yi Halid'e hediye etmiştir.

'Amr bu hediye merasimini şiirinde şöyle dile getirmiştir:

(Vâfir)

وَلَكِنَّ الْمَوَاهِبَ لِلْكَرَامِ خَلِيلٌ لَمْ أَهْبِئْهُ مِنْ قِلَادِهِ
كَذَلِكَ مَا خَلَّيْتُ أَوْ نَدَامِي خَلِيلٌ لَمْ أَخْنُئْهُ وَأَلَمْ يُخْنِي
فَسُرَّ بِهِ وَصِيْنٌ عَنِ النَّامِ حَبَّوْتُ بِهِ كَرِيْمًا مِنْ قَرِيْشِ

*Samsam bir dosttur ki ben onu baktığımdan ötürü vermedim
Ancak hediyeler değerli şeylerden verilir
O bir dosttur ki ben ona ihanet etmedim o da bana
İşte böyledir yanımdaki dostum ve arkadaşım
Onu Kureyş kabilesinden saygın bir kişiye hediye ettim
O da onunla sevindi ve korundu alçaklardan (el-Belâzurî, 1988: I/163)*

E. Ka'ka' ın Sahabe Olduğu Yönündeki Rivayetler

Ka'ka' b. 'Amr et-Temimî, hicretin VIII. yılında Müslüman olmuştur. Kaynaklarda Ka'ka' nın sahabe olduğu ve Hz. Peygamber'den hadis naklettiği yönünde rivayetler olduğu gibi Hz. Peygamber'i görmediği ve sohbetinde bulunmadığı bu sebeple sahabe olmadığı yönünde aksi rivayetler de mevcuttur.

Her ne kadar rivayetleri hadis âlimleri (ed-Darekutnî, 1984:234, el-Kurtubî, 1992: III/ 1283-284, el-Askalâni, 1995: III/259) tarafından zayıf olarak değerlendirilse de kendisine nispet edilen ve Hz. Peygamber'den naklettiği söylenen bir hadisi şöyledir:

“*Seyf. 'Amr b. Temmâm'dan oda Ka'ka' b. 'Amr'dan rivayet etti; Rasulullah (as.) bana dedi ki : “ Cihad için ne hazırladın? Bende dedim ki: Allah'a ve Rasul'üne itaat ve at hazırladım. Dedi ki: “ İşte amaç budur.”* (el-Askalâni, 1995: III/239)

Seyf'in okuduğu Ka'ka'a ait olan aşağıdaki beyitler, onun Hz. Peygamberi gördüğünün delili olarak kaynaklarda zikredilmektedir:

(Kâmil)

وَلَقَدْ شَهِدْتُ الْبَرْقَ بَرْقَ تِهَامَةٍ يَهْدِي الْمَقَاتِبَ رَاكِبَ الْعِيَارِ
فِي جُنْدِ سَيْفِ اللَّهِ سَيْفِ مُحَمَّدٍ وَالسَّابِقِينَ بِسُنَّةِ الْأَخْرَارِ

Ben yıldırım gördüm; Tihâme'nin yıldırımını

Birlikleri yönetiyordu o capcanlı kısrağın binicisi

Allah'ın kılıcının; Muhammed'in

Ve özgürler yolunda ilklerin kılıcının ordusunun içinde (el-Askalâni,1995: V/343)

Ka'ka' asıl şöhretini Kâdisiye Savaşı'nda (15 h./ 636 m.) elde etmiştir. Bu savaşın kazanılmasında onun büyük payının olduğu rivayet edilmiştir. Medâin'in fethinde Kısra III. Yazdicerd'e ait zırh, kılıç, miğfer gibi teçhizatı ele geçiren Ka'ka' daha sonra Hz. Ömer'in emriyle Celûla Savaşı'na öncü kuvvetlerin kumandanı olarak katılmıştır. Savaşın ardından Hulvân'a giderek bir garnizon tesis etmiştir. (16 h. / 637 m.) Aynı yıl Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın kuvvetlerine katılıp onun emrinde görev yapmıştır. Ertesi yıl

Humus'a gönderilmiş ve bu sırada gerçekleştirilen el-Cezîre fetihlerine iştirak etmiştir. 21 h.'de (642 m.) Nihâvend'in ve 24 h.'te (645 m.) Hemedân'ın fethinde görev almıştır.

Bir müddet sonra Kûfe'ye yerleşen Ka'ka', Hz. Osman dönemindeki iç karışıklıklarda halifeyi desteklemiştir. Muhalifler Medine'yi kuşatınca Hz. Osman'ın talebi üzerine yardıma gelenler arasında Ka'ka' da bulunuyordu. Hz. Ali döneminde onu destekleyen Ka'ka', Cemel Vakası'ndan önceki müzakerelerde Hz. Ali'yi temsilen Talha b. Ubeydullah ve Zubeyr b. Avvâm ile görüşmüştür. Cemel ve Siffin savaşlarında Hz. Ali'nin saflarında çarpışmıştır.

Ka'ka' cesaretiyle tanınmıştır. Hz. Ebubekir'de onun cesaretinden ve yararlı işlerinden övgüyle söz etmiştir. (İbnu'l-Esîr, tsz: IV/409) Aynı zamanda şair olan Ka'ka' ın şiirleri ise daha çok savaşlarla ilgili olmuştur. Şiirleri Âsım b. 'Amr'ın şiirleriyle birlikte Nûrî Hammûdî el-Kaysî ve Hâtim Sâlih ed-Dâmin tarafından yayımlanmıştır.

F. Kâdisiye Davası ve Ka'ka' b. 'Amr

İslam Orduları Hâşim b. 'Utbe b. Ebî Vakkâs komutasında Ka'ka''nın da içerisinde olduğu birlikler ile Şam'dan Irak'a doğru harekete geçti ve Kâdisiye bölgesine ulaştı. Savaşın *Yevmu Ermâs* olarak isimlendirilen ilk günü Fars ordusu, kullandığı filler sebebiyle Müslümanlara üstünlük sağlamayı başardı. (et-Taberî, 2009: III/529-540)

Yevmü Ağvâs olarak adlandırılan savaşın ikinci gününde ise Ka'ka' kahramanlıkları ile ön plana çıktı. Emrindeki askerleri yüz ayrı gruba ayırdı. Her grup on kişiden oluşuyordu. Onlara peş peşe yürümelerini ve her bir grubun kendisinin yanından geçtikten sonra bir sonraki grubun onu takip etmesini emretti. Her bir grubun Müslümanların yanından geçip tekbir getirmesi üzerine, askerlerin motivasyonu arttı. (Sallabî, 2006: 517) Şam'dan Irak'a doğru yapılan yolculuk ve ilk günün yorucu çarpışmalarına rağmen Ka'ka' büyük bir gayret ve kararlılıkla safların en önüne çıkarak Fars ordusuna şöyle seslendi: “*Aranızda benimle savaşacak kimse var mı?*” (Bâsemîl, 1982: 628)

Ka'ka' savaş meydanındaki cesareti ve kılıç kullanmadaki mahareti ile ilk gün Fars ordusunun dikkatini çekmişti. İlk günün tecrübesi ile Ka'ka''nın karşısına çıkmakta tereddüt ettiler. İran Hükümdarı Rüstem-i Ferruhzâd'ın ordusunun başına tayin ettiği Zu'l- Hicâb namılı komutan Behmân Câzeviyye (İbnu'l-Esîr, tsz: II/438, 473-474)Fars süvarilerinden Ka'ka''nın talebine karşılık verecek biri çıkmayınca, komutanın elinde olması sebebiyle öne çıkmak zorunda kaldı.

Ka'ka': *Sen kimsin?*

Behmân: *Ben Behmân Câzeviyye'yim.*

Behmân Câzeviyye daha önce komuta ettiği ordu ile Cisir Savaşı'nda binlerce Müslümanın ölümüne sebep olmuştu. Ka'ka' bütün şehit olan Müslümanların intikam fırsatı eline geçtiği için oldukça cesur ve gür bir sesle Behmân'ın yüzüne şöyle haykırdı:

“*Ebu Ubeyde, Suleyd ve Cisir'de şehit olan bütün Müslümanların intikamını alacağım*”

Ardı sıra Behmân'ın üzerine hücum ederek çok kısa bir sürede onu öldürdü. İslam Ordusu büyük bir sevinç yaşarken, Fars Ordusu ise komutanlarının ölümü ile büyük bir sarsıntı geçirdi. (Bâşemil, 1982: 629)

Bu arada daha önce Ka'ka'nın onarlı gruplara ayırdığı ordu savaş alanına intikal etmeye devam ediyordu. Ka'ka'nın kullandığı askerî strateji de oldukça güçlüydü. Sayıca İslam ordusundan fazla olan Fars ordusunu, bu taktikle - durmadan savaş alanına intikal eden onarlı gruplar - psikolojik olarak yıpratıyor ve sayı üstünlükleri olduğu izlenimi veriyordu.

İlk bire bir karşılaşmanın ardından Ka'ka ikinci kez Fars Ordusu'nun saflarına doğru gür bir sesle bağırdı: “Benimle savaşacak başka bir cengâver var mı?”

Fars ordusundan bu kez şöhretli savaşçılar olarak tanınan Biruzân ve Bendevân adlı iki asker ileri çıktı.

Tek bir asker Ka'ka ile mücadele edemeyeceğine yakinen şahit olmuştu. Ka'ka'ya İslam Ordusu'ndan destek olarak Hâris b. Zubyân geldi. Ka'ka Biruzân'ı, Haris ise Bendevânı karşılaştırmaya sonuca öldürdü. Ka'ka ikinci karşılaşmanın ardından Müslümanlara dönerek şöyle haykırdı:

“Ey Müslümanlar! Onlara kılıçlarınızı çalın, bu insanların arzuladığı bir şeydir.”

İslam Ordusu bu yüksek motivasyon sayesinde savaşın ikinci gününü oldukça baskın bir şekilde tamamladı. (Bâşemil, 1982: 543-544)

Ka'ka'nın savaşın ikinci günü harp meydanında salladığı her kılıç darbesinin bir veya iki Fars askerini yere serdiği rivayet edilmiştir. Aynı zamanda şair olan bu kahraman savaşçının Kâdisiye muharebesi esnasında şöyle bir şiir mırıldanarak savaştığı kaynaklarda zikredilmiştir:

(Recez)

أَطَعَنُ طَعْنًا صَائِبًا تَجَاجَا
أَزْجُهُمْ عَمْدًا بِهَا إِزْجَا
أَزْجُهُمْ عَمْدًا بِهَا إِزْجَا
أَزْجُهُمْ عَمْدًا بِهَا إِزْجَا

Ben durmadan onları yıldırıyorum orada bilerek

Sallıyorum isabetli kılıç darbelerini oluk oluk kanlarını dökerek

Bununla arzum ise akın akın cennete girmek (el-Affânî, tsz: IV/369)

Kâdisiye savaşında Ka'ka'nın Fars Ordusu'na karşı verdirdiği kayıpların ardı arkası kesilmemiştir. Savaşın ikinci gününde yine Fars Ordusu'nun büyük komutanlarından biri olan Bozorkmeh'r'i öldürmüştür. (Sallâbî, 2006: 517)

Ka'ka Bozorkmeh'r ile yaptığı birebir karşılaşma ve savaşın ikinci gününde yaşanan bazı sahneleri şöyle tasvir etmiştir:

(Recez)

حَيُّوْثُهُ جِيَّائِثَةٌ بِالنَّفْسِ هَدَارَةٌ مِثْلَ شُعَاعِ الشَّمْسِ
فِي يَوْمِ أَغْوَاثِ فَيْلِ الْفَرَسِ أَنْخَسَ بِالْقَوْمِ أَشَدَّ النَّخْسِ
حَتَّى تَفِيضَ مَعَشَى رِي وَنَفْسِي

Nefes nefese hücum ettim onun üzerine

Darbelerim güneşin ışık okları gibi deliciydi

Ağvâs Gününde İranlıların filleri

Daldı aramıza toplu olarak hızlı bir şekilde

Ben ve birliklerim darmadağın olalım diye böylece (et-Taberî, 2009: III/547)

İki ordu arasındaki savaş gece yarısına kadar devam etmiştir. İslam ordusu artık ikinci gün için savaşı durdurup istirahate çekilme hususunda fikir birliğine varınca her iki orduda karargâhlarına çekilmiştir.

İslam ordusunda yaklaşık 2.000 şehit ve yaralı, Fars ordusunda ise 10.000'e yakın yaralı ve kayıp olmuştur.

Halife Ömer b. Hattab, Kâdisiye Savaşı'nın İslam Tarihi'nde önemli bir yere sahip olduğunun farkındaydı. Bu yüzden İslam ordusunun neferlerinin moral ve motivasyonunu artırmak ve onları savaşa teşvik etmek istemiştir. Özellikle savaşta gösterdikleri kahramanlıklar sebebiyle askerleri cesaretlendirenleri özel bir muamele ile taltif etmeyi planlamıştır. Bu sebeple dört kılıç göndermiştir. Ordu Komutanı Sa'd savaşın ikinci günü *Yevmu Ağvâs*'ta gayretleri ile ön plana çıkan askerlerine bu hediyeleri dağıtmıştır.

Hiz. Ömer'in yolladığı kılıçlardan biri Âsım b. 'Amr'a biri ise Ka'ka'ya verilmiştir. (et-Taberî, 2009: III/555) Ka'ka' aldığı hediye'nin akabinde yaşadığı mutluluk ve gururu şu sözleri ile dile getirmiştir:

(Tavîl)

لَمْ تَعْرِفِ الْخَيْلُ الْعَرَابُ سَوَاعِنَا عَشِيَّةَ أَغْوَاثِ بَجْنَبِ الْقَوَادِسِ
عَشِيَّةَ رُحْنَا بِالرَّمَا حِ كَأَنَّهَا عَلَى الْقَوْمِ أَلْوَانُ الطَّيُورِ الرَّسَارِسِ

Soylu Arap atlıları bize denk savaşçılarla karşılaşmadı

Kadisiye savaşlarının içerisindeki Ağvâs Gecesi'nde

Mızraklarla düşmanın üstüne gittiğimiz gecede

Rengârenk alıcı kuşlar misali mızraklarımızla saldırdığımız gecede (et-Taberî, 2009: III/555)

Kâdisiye Savaşı'nın *Yevmu 'Îmâs* olarak adlandırılan üçüncü gününde de İslam ordusu ve Fars Ordusu arasındaki savaş olanca şiddeti ile devam etmiştir. Fars ordusu bir aralık yanlarında getirdikleri filleri serbest bırakmış,

Müslüman saflarını dağıtan ve askerleri ezen filler İslam ordusuna oldukça ağır zararlar vermiştir.

Fars ordusunun yapısını bilen ve daha önce Müslüman olmaları sebebiyle İslam ordusunun saflarında savaşan Fars asıllı askerler ile İslam ordusu komutanı Sa'd b. Ebî Vakkâs fillerin nasıl durdurulabileceği konusunu istişare etmiştir. Netice itibarıyla fillerin amansız ilerleyişini durdurabilmenin tek yolunun gözlerine, ağız ve hortumlarına yapılacak müdahaleler ile hayvanların etkisiz hale getirilmesi olduğu konusunda ittifak edilmiştir. (et-Taberî, 2009: III/555-556)

Sa'd b. Ebî Vakkâs kararlaştırılan operasyonu gerçekleştirme görevini kime vereceğini belirlemek için etrafına bakınmış, Ka'ka' ve kardeşi Âsım'da karar kılmıştır. Cengâverlikleri ile savaşın ilk gününden beri İslam ordusunun moral kaynağı olmayı başarmış kardeşler verilen görevi hemen kabul etmişlerdir. Sa'd iki kardeşten onlara yakın bir mesafede bulunan ve etrafında çiğneyip öldürdüğü askerlerin cesetlerinin yattığı beyaz fili etkisiz hale getirmelerini istemiştir.

İki kardeş beyaz fili etkili atış menzillerinin içerisine almak için konumlandılar. Mızrakları ile file aynı anda atış yaparak, fili gözlerinden vurmayı başardılar. Gözlerinden vurulup kontrolünü kaybeden file etrafındaki askerler de kılıç ve mızrak darbeleri indirdiler. Hayvan etrafındaki karmaşa, aldığı mızrak ve kılıç darbeleri ile neye uğradığını şaşırılmış bir halde iken Ka'ka' kılıcı ile filin hortumunu kesmiş, hayvan aldığı son darbe sebebiyle üstündeki sanduka ve içerisinde adamlarla yanı üzere yere düşmüş, Ka'ka'nın birliği fili kontrol eden Fars askerlerine fırsat vermeden oracıkta öldürmüştür.(et-Taberî, 2009: III/555-556)

Ka'ka' ve kardeşi Âsım'm beyaz fili etkisiz hale getirdikleri yöntem diğer fillerin etkisiz hale getirilmesi içinde başarılı bir örnek olmuştur. Fars Ordusu'nun diğer filleri de gözlerine yapılan mızrak atışları ile etkisiz hale getirilmiştir.

Ka'ka' kendisini, kardeşini ve kabilesi Temîm'den savaşa katılan ve gayretleriyle savaşın üçüncü gününün Müslümanlar lehine tamamlanmasına katkı sunan askerleri methettiği bir şiirinde Kadisiye muharebesinden bazı sahneleri önümüze tarihi bir vesika misali sunmaktadır;

(Tavil)

فَلَيْهِ قَوْمِي حِينَ هَزُّوا الْعَوَالِيَا
لِأَهْلِ قَدَيْسٍ يَمْنَعُونَ الْمَوَالِيَا
فَأِنِّي لَأَلْقَى فِي الْخُرُوبِ الدَّوَاهِيَا
أَسْمَلُ أَعْيَانًا لَهَا وَمَاقِيَا

Madrahî b. Ya 'mur kavmimi teşvik etti

وَحَضَّضَ قَوْمِي مَضْرَجِي بِنُ يَعْْمُرِ
وَمَآخَامَ عَنْهَا يَوْمَ سَارَتْ جُمُوعُنَا
فَإِنْ كُنْتُ قَاتِلْتُ الْعَدُوَّ فَلَأُنْثُهُ
فِيؤَلَّا أَرَاهَا كَالنَّبُوتِ مُغَيَّرَةَ

*Onlar Allah için mızrakların uçlarını titrettikleri zaman
Korkmadı topluluğumuz yürüdüğümüz günde
Efendilere engel olan Kudeys ahalisi için
Düşmanla savaşırsam onu yerle bir ederim
Ben ki savaşlarda kesinlikle tehlikelere atılan kişiyim
Devasa evler misali önüne geleni yıkan filleri gördüm
Gözlerini ve göz pınarlarını mızrağımla sürmeledim (el-Affânî, tsz: IV/362, et-*

G. Ka'ka''nın Düzenlediği Etkili Bir Tuzak

Ağvas günü Ka'ka' b. 'Amr'ın komuta ettiği birlik İranlılara karşı etkili bir tuzak kurmuştur. Ka'ka' ve arkadaşları daha önce bir kaçını etkisiz hale getirmeyi başardıkları fillerin, Müslüman askerlerin atları nasıl ürküttüğüne yakinen şahit olmuşlardı. Ellerinde fil olmadığı için benzeri bir taktik geliştirdiler. Birkaç deveyi çeşitli süsler ile bezeyip, etrafını kumaş parçaları ile örterek korkunç ve garip bir şekle büründürdüler.

Hazırladıkları develer ile İranlı süvarilere karşı saldırıya geçtiler. Onların filleri ile *Ermâs* gününde Müslümanlara yaptıklarını, develer ile *Ağvas* gününde onlar da İranlılara yaptılar. Deveyi gören İran ordusundaki atlar ürküp üzerlerindeki binicileri atarak kaçıştılar. Müslümanlar'da bu atlardan yakalayabildiklerine binip tekrar Fars ordusu üzerine hücumla geçtiler.

O gün İranlılar, Müslümanların *Ermâs* günü filler sebebiyle gördükleri zarardan daha büyük zarar gördüler. Düşman atlarını korkutan ve neticede kaçıp gitmelerini sağlayan bu savaş taktiği, ilk dönem Müslümanların savaşta manevî açıdan hazırlıklı oluşlarının yanı sıra savaş stratejisi açısından da üstün bir dereceye ulaştıklarının göstergesidir. (Sallâbi, 2006:520)

H. Kâdisiye Savaşı

İki ordu savaş düzenine geçmiş komutanlarından gelecek emri bekliyorlardı. Bu sırada Fars ordusu tarafından İslam ordusu saflarına bir ok atıldı. Atılan ok Halid b. Ya'mur et-Temimî'ye isabet etti. Duruma şahit olan Ka'ka' oldukça öfkelenmiş ve Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın emrini beklemeden şu beyitleri söyleyerek okun atıldığı taraftaki Fars ordusu saflarına atıldı: (et-Taberî, 2009: III/559)

(Tavîl)

إِذَا ارْتَحَلَ السُّفَارُ لَمْ يَتَرَحَّلِ سَقَى اللَّهُ يَا خَوْصَاءَ قَبْرِ ابْنِ يَعْمُرِ
ذَهَابَ غَوَادٍ مُدَجِّنَاتٍ تُجَلِّجِلِ سَقَى اللَّهُ أَرْضًا حَلَّهَا قَبْرُ خَالِدِ
فَإِنْ رَحَلَ الْأَقْوَامُ لَمْ أَتَرَحَّلِ فَأَقْسَمْتُ لَا يَنْفَكُ سَيْفِي يَحْسُهُمْ

*Ey Havsa! Savaşçılar bırakıp gittiğinde o hiç bir yere ayrılmadı
Allah İbn Ya'mur'un kabrini rahmeti ile sulasın*

*Allah, Halid'in kabrinin olduğu toprağı sulasın
Gürleyerek yağmur yağdıran sabah bulutlarının gidişiyle
Kılıcım onları doğramaya devam edecek diye yemin etmişim
Topluluklar yerlerini terk etse de ben mevzimi terk etmemişim* (el-Affânî, tsz: IV/370, et-Taberî, 2009: III/65)

Ka'ka'nın, Sa'd'ın izni olmadan Fars ordusu üzerine hücumla geçmesine dostu ve silah arkadaşı Hâlid'in öldürülmesi sebep olmuştu. Sa'd, Ka'ka'nın Fars ordusu saflarına tek başına hücum ettiğini öğrenince bütün orduya hücum emri verdi ve şöyle dedi: *"Allahım onlara yardım et, Ka'ka'yı bağışla ve muzaffer kıl o benden izin istemese de ben ona izin verdim"* (et-Taberî, 2009: III/559)

Sa'd orduya üçüncü tekbir sesi akabinde hücumla geçmelerini emretmişti. Ancak askerler üçüncü tekbiri beklemediler. İlk tekbir sesini işittikleri an Esed kabilesi başta olmak üzere saflar oldukları yerden hemen ayrılarak hücumla geçtiler. Ka'ka ve onunla birlikte daha önce Fars ordusu saflarına dalmış olanların yardımına yetiştiler. (et-Taberî, 2009: III/560-561)

Savaş olanca şiddetiyle gece boyunca devam etti. Kılıç seslerinden başka hiçbir ses işitilmiyordu. İslam Ordusu komutanı Sa'd ise Allah'a Müslümanları galip kılmaları için dua ediyordu. Sa'd savaşın seyri ve ordunun ne durumda olduğunu merak ediyor ve sabırsızlıkla onlardan gelecek haberi bekliyordu. Zafer müjdesi gecenin sonlarına doğru kendisine Ka'ka tarafından şu sözlerle verildi:

(Recez)

نَحْنُ قَتَلْنَا مَعْشَرَ وَرَائِدًا أَرْبَعَةَ وَخَمْسَةَ وَوَأِحْدًا
تَحَسَّبُ فَوْقَ اللَّبْدِ الْأَسَاوِدَا حَتَّى إِذَا مَا تَوَدَّعَوْتُ جَاهِدًا
لِلَّهِ رَبِّي وَاحْتَى رَزْتُ عَامِرًا دَا

Sayıları on kişi ve daha fazlası mangalarla savaştık

Dördüyle, beşiyle ve biriyle savaştık

Onları eyerlerinin üzerinde silüetler sanırdım

Davet ettim onları savaşarak ölünceye dek

"Allah rabbimdir" diyerek ve onları kasten öldürmekten kaçındım (et-Taberî, 2009: III/562)

Ka'ka'nın öfkesi sebebiyle, orduyu beklemeden mangası ile Fars ordusuna yaptığı hücum, görünüşte duygusal bir refleks olarak değerlendirilmeye müsait olsa da, tarih kaynakları bu hamleyi Kâdisiye

Savaşı'nın seyrini değiştiren bir kalkışma olarak değerlendirmişlerdir. (ed-Durre, 1974: 375)

III. Ka'ka' b. 'Amr'ın Katıldığı Diğer Savaşlar

Müslümanlar, Kâdisiye Savaşı'nda elde ettikleri galibiyetin akabinde, yaklaşık iki ay müddetince Kâdisiye bölgesinde kalmıştır. Bu süreçte ordu hem dinlenmiş hem de fetih hareketlerinin hangi yönde ilerleyeceği noktasında yeni bir rota tayin edilmesi için İslam Halifesi Ömer b. Hattâb ile istişare edilmiştir.

İstişareler sonucu Hz. Ömer İslam ordusuna Fars hâkimiyeti altındaki topraklarda bulunan şehirler üzerine yürümeyi emretmiştir. Bu emir üzerine harekete geçen Müslümanlar, Kâdisiye'de mağlup olan Fars Ordusu ile Kûfe, Bâbil ve Sâbâd gibi şehirlerde tekrar karşı karşıya gelmiştir. İslam ordusu Bahrsîr (et-Taberî, 2009: IV/5) şehrine kadar sorunsuz bir şekilde ilerlemeyi başarmıştır.

Farslar açısından öneme sahip olan bu kenti İslam ordusu yaklaşık iki ay boyunca kuşatma altına almıştır. Bu süreç zarfında Müslümanlar şehri mancınık atışı ve yüksek surlara ulaşabilmek için kullandıkları tekerlekli kuleler ile düşürmeye çalışmışlardır. Müslümanların çabaları sonuç vermiş ve ikinci ayın sonunda Farslar kenti bırakarak kaçmışlardır. (et-Taberî, 2009: IV/5-6)

Müslümanlar gece yarısından sonra şehre girdiler. Medâin'in doğusunda bulunan Kisra'nın beyaz sarayının ay ve yıldızların ışıltısı altındaki görüntüsü karşısında şaşkınlık ve beğenilerini gizleyemediler. İçlerinden biri : “ *Allah en büyüktür, Kisra'nın beyaz sarayı, işte bu Allah'ın ve Rasulu'nun müminlere vaadidir.* ” (et-Taberî, 2009: IV/5-6) dedi.

Ka'ka' Bahrsîr kentinin düşürülmesi ve süreç içerisinde Farslar ile yapılan mücadeleleri şu beyitlerinde dile getirmiştir:

(Remel)

فَتَحْنَا بِهَرَسِيرٍ بِقَوْلِ حَقِّي أَتَانَا لَيْسَ مِنْ سَجْعِ الْقَوَافِي
وَقَدْ طَارَتْ قُلُوبُ الْقَوْمِ مِنَّا وَمَلَّوْا الضَّرْبَ بِالْبَيْضِ الْجَفَافِ

Dehşetten iki lafı bir araya getiremeyenlerin karşımıza çıktığı

Bahrsîr'i hakkın sözüyle fethettik

Kalpleri bizden ötürü korkuya kapılmıştı

Değdiğini biçen kılıçlar ile vuruşmaktan usanmışlardı (el-Humeyrî, 1980: 527–528)

A. Medâin'in Fethi

Müslümanlar Bahrsîr kentini teslim aldıktan sonra Sa'd bazı askerleri sandal bulmaları için kenti araştırmaya gönderdi. Müslümanların Medâin'e geçebilmeleri için sandal bulmaları şarttı. Ancak askerler elleri boş geri geldiler. Çünkü Farslar şehirden kaçarken bütün sandalları kullanmışlardı.

İslam ordusu Sa'd'ın komutasında bir müddet Bahrsîr'de beklemek zorunda kaldı. Medâin'e nasıl geçeceklerini planlıyorlardı. Sa'd geçiş konusunda acele etmiyordu. Çünkü Müslümanların Dicle Nehri'ni geçerken boğulmalarından korkuyordu. İslam ordusu daha önce bu tür bir engel ile karşılaşmamıştı ve bu konuda tecrübeleri yoktu.

Bahrsîr kentinde kalan bazı Farslar Sa'd'ın yanına gelerek Dicle Nehri'nin kentin yakınlarındaki sığ noktalarını geçiş için ona gösterdiler. Ancak Sa'd'ın bu konuda bazı tereddütleri vardı. Daha önce buna benzer bir tecrübelerinin olmayışı ve orduyu tehlikeye atmaktan çekinmesi onu kararsızlığa sevk ediyordu. Netice itibarıyla bütün çekincelerine rağmen Sa'd ordunun Dicle Nehri'nin sığ noktalarından geçiş yapmasını emretti.

Sa'd geçiş esnasında karşı kıyıda yapılabilecek olası bir saldırıdan Müslümanları koruması için kimlerin gönüllü olacağını sordu. Ka'ka'nın kardeşi Âsım b. 'Amr buna gönüllü oldu. İlk olarak karşı kıyıya geçişi Âsım ve aralarında Ka'ka'nın da bulunduğu askerler gerçekleştirdi. Karşı kıyının güvenliğinin sağlanmasının ardından ordu intikale başladı. (et-Taberî, 2009: IV/9)

Ordunun intikali esnasında önceden alınan tedbir işe yaradı. Âsım b. 'Amr ve arkadaşlarının karşı kıyıya daha önceden çıkış yapması sayesinde Farsların Müslümanlara geçiş sırasında yaptığı saldırı bertaraf edilmiş oldu. Saldırıyı fark eden Âsım : “ *Mızraklar, mızraklar kıyıda ki Farsların yüzlerine nişan alın*” diye silah arkadaşlarını uyardı. Çünkü bazı Fars askerleri durumu fark edip İslam ordusunun geçiş yaptığı güzergâh boyunca kıyıya paralel gizlenerek sudan çıkmalarına fırsat vermeden Müslümanları öldürmeyi planlamışlardı. Neticede önceden alınan tedbir sayesinde bu saldırı başarısız oldu.

İslam ordusu, Bârik kabilesinden *Ğirgade* olarak anılan ve boğulma tehlikesi geçiren bir adam dışında herhangi bir kayıp vermeden Dicle Nehri'nden geçmeyi başardı. Kızıl renkli atının üzerinde suyu geçmeye çalışan *Ğirgade* atının ürkmesi ile sırt üstü suya düştü. Nehrin azgın suları içerisinde hem sürükleniyor hem de boğulmamak için boğuşuyordu ki Ka'ka' atı ile ona yetişti ve elini tutarak adamı kurtarmayı başardı. Oldukça iri-yarı ve güçlü bir yapıya sahip olan Bârikli *Ğirgade* Ka'ka'ya teşekkür ederek şöyle dedi: “ *Allah'a yemin olsun ki analar senin gibisini doğurmaktan acizdir Ey Ka'ka' ”* (et-Taberî, 2009: IV/10)

Müslümanların kararlı bir şekilde Medâin üzerine yürüdüklerinin bilgisi Yezdicerd'e ulaşınca Fars hükümdarı beraberine ailesi ve hazineden taşıyabilecekleri kadar değerli malı alarak Hulvân'a doğru yola koyuldu.

Müslümanlar Ka'ka' ve Yakup el-Hezelî'nin komutasındaki birlikler ile ahalisinin büyük bir kısmının da tıpkı hükümdarları Yezdicerd gibi daha önceden kaçtığı Medâin bölgesine giriş yaptılar.

Sa'd komutasındaki İslam ordusu da öncü birliklerin akabinde Medâin'e giriş yaptılar. Daha önce Bahsîr kentini fethettiklerinde, karşıdan gördükleri Kisra sarayına şu ayeti okuyarak giriş yaptılar:

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ * وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ * وَنَعْمَةً كَانُوا فِيهَا فَكَهَيْنَ * كَذَلِكَ وَأُورَثْنَاهَا
قَوْمًا آخِرِينَ

“Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar, Nice ekinler, nice güzel konaklar! Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler! İşte böyle! Onları başka bir topluma miras bıraktık.” (Elmalî, 1996: 496, 44/ 25-26-27-28)

Akabinde Sa'd ve komutasındaki İslam ordusu Medâin'in fethi (16 h.) sebebiyle şükür namazı kıldılar. (et-Taberî, 2009: IV/ 16)

Ka'ka' ise birlikleri ile beraber şehirden kaçanların peşine düşüp, onları yakalamayı başardı. Kaçakların yanında, birinde beş diğesinde ise altı adet kılıç ve zırhın bulunduğu iki adet sandık vardı. Zırhların arasında Kisra'nın zırhı ve miğferi ve ayrıca Herakliyus'un zırhı da vardı. Türk hakanının, Hint kralının ve Behrâm'ın zırhları da vardı. Kılıçlarda sayılan zırhların sahiplerine aitti. (İbnu'l-Esîr, tsz: II/516)

Ka'ka' elde ettiği ganimetler ile birlikte Sa'd'a geldi. Sa'd Ka'ka'ya : “ *Bu kılıçlardan dilediğini seç*” dedi. Ka'ka', Herakliyus'un kılıcını seçti. Kalan ganimetlerde Ka'ka'nın birliğindeki askerlere gösterdikleri cesaret ve kahramanlıklar sebebiyle dağıtıldı. (et-Taberî, 2009: IV/18)

B. Celûla Savaşı

Medâin'i Müslümanlara teslim etmek mecburiyetinde kalan Sâsânîler, Bağdat'ın bir nahiyesi olan ve Dicle nehrinin doğu tarafında aynı adı taşıyan ırmağın kenarındaki Celûla'da, Hulvân'a sığınan Kisrâ Yezdicerd'in teşvikiyle, toplandılar.

Etrafına hendek ve siperler kazıp, barikatlar kurarak şehri tahkim ettiler. Kisra, Hulvân ve Cibâl'den asker ve silâh göndermek suretiyle ordusuna destek sağlamaya çalışıyordu. Ordunun kumandanı, Kâdisiye Savaşı'nda öldürülmüş olan başkumandan Rüstem'in kardeşi Hurrezâd idi. (Fayda, 1993: VII/272-273)

Düşmanın hazırlıklarını öğrenen Sa'd b. Ebî Vakkâs, nasıl hareket etmesi gerektiğini bir mektupla Halife Hz. Ömer'e sordu. Halife verdiği cevapta Sa'd'a yerinde kalmasını ve onların üzerine başka bir ordu göndermesini emretti. Ordunun önüne Ka'ka' komutasındaki birliklerin, sağ kanadına Sa'r b. Mâlik komutasındaki birliklerin, sol kanadına ise 'Amr b. Mâlik b. Utbe komutasındaki birliklerin yerleştirilmesini emretti.

Bunun üzerine Sa'd, 12.000 kişilik bir orduyu Halife'nin emrettiği minvalde düzenleyerek Celûlâ'ya sevketti. (İbnu'l-Esîr, tsz: II/520)

Savaş için ciddi hazırlık yapmış olan Sâsânî askerleri siperlerinden çıkarak âni baskınlarla İslâm ordusuna saldırıyorlar, sonra da geri çekiliyorlardı. Çarpışmalar o kadar şiddetli, Fars askerlerinin baskınları o kadar ani oluyordu ki Müslümanlar Celûla Savaşı sırasında özellikle öğle ve ikinci namazlarını ima ile kılmak mecburiyetinde kaldılar. (et-Taberî, 2009: IV/27)

Ka'ka' ise İslam Ordusu'nun moralini yüksek tutmak için daima en önde duruyor ve onları cesaretlendirici konuşmaları ile motive etmeye çalışıyordu. Baskınların ve çarpışmaların şiddetli olduğu bir gün Ka'ka' askerlere şöyle seslendi: “ *Ben onlara karşılık vermektен geri durmayacağım, sabredeceğim, sebat edeceğim Allah onlar ve bizim aramızda hükmünü verinceye dek... Haydi onların üzerine birlikte atılalım ve sanki tek bir adam gibi yekvücut hamlemizi yapalım ve onları dağıtalım*” (et-Taberî, 2009: IV/27)

Çok şiddetli çarpışmalardan sonra Müslümanlar toplu bir hücum ile Sâsânî ordusunu mağlûp ettiler ve birçok ganimet ele geçirdiler. Ordusunun Celûlâ'da bozguna uğradığını öğrenen Yezdicerd Hulvân'dan ayrılarak Rey'e gitmek mecburiyetinde kaldı. (Fayda, 1993: VII/272-273)

Ka'ka' gösterdiği kahramanlıkları ile kazanılmasında büyük bir pay sahibi olduğu Celûla Savaşı'nı şöyle anlatmıştır:

(Tavîl)

وَنَحْنُ قَتَلْنَا فِي جُلُودِ أَثَابِرَا وَمَهْرَانَ إِذْ عَزَّتْ عَلَيْهِ الْمَذَاهِبُ

وَيَوْمَ جُلُودِ الْوَقِيْعَةِ أَفْتَابَتْ بَنُو فَارِسٍ لَمَّا حَوَّثَهَا الْكُتَابُ

Biz Celûla'da sebat ederek savaştık

Gidiş yolları kapandığında Mehrân'da

Ve savaşın Celûla günündeki çatışmalarda

Yok edildi Fars oğulları, birlikler üzerlerine hücumla kalktığında (el-Humeyrî, 1974: 527)

Yine Celûla Savaşı galibiyetini dile getirdiği bir diğer şiirinde ise;

(Tavîl)

وَهَلْ تَذْكُرُونَ إِذْ نَزَلْنَا وَأَنْتُمْ مَنَازِلَ حَسْرَى وَالْأُمُورُ حَوَائِلُ

فَصِرْنَا لَكُمْ رَدْعًا بِخُيُودِ بَعْدَمَا نَزَلْنَا جَمِيْعًا وَالْجَمِيْعُ نَوَازِلُ

فَنَحْنُ الْأَلَىٰ فَرْنَا بِخُلُوفٍ بَعْدَمَا أَرْنَتْ عَلَىٰ كِسْرَى الْأَمَّا وَالْحَلَائِلُ

Hani biz savaş için atlarımızdan inmiştik

Siz Kisra'nın saflarında siperlerde iken

Herkes atlarından inerken biz de inmiştik

Sonrasında Hulvân'da size destek olmuştuk

Bizdik ilkin Hulvân'da zafer kazananlar

Kisra'ya kadınlar ve cariyeler ağıt yaktıktan sonra (el-Hamevî, 1995: II/291)

C. Nihavend Savaşı

Sâsânî Hükümdarı Kisrâ III. Yazdicerd, Kâdisiye Savaşı'nda (636 m.) İslâm ordusu karşısında ağır bir yenilgiye uğramış, ertesi yıl başşehir Medâin'in Müslümanların eline geçmesine engel olamamıştır. Celûlâ Savaşı'ndan (637 m.) sonra Cerîr b. Abdullah el-Beceli'nin Hulvân'a yürümesi üzerine İsfahan'a kaçmıştı (m.640). Bu gelişmelerin ardından Rey, İsfahan, Hemedan ve Mâh halkları, Müslümanları ülkelerinden çıkarmak amacıyla III. Yazdicerd'in öncülüğünde Nihâvend'de toplandılar (641 m.). III. Yazdicerd, büyük çabalarla topladığı ordunun başına Fîrûzân'ı¹ komutan olarak tayin etti. Sâsânî ordusunun mevcudu hakkında 60-150 bin arasında değişen rakamlar verilmekte, ayrıca Müslümanların Kâdisiye Savaşı'nda savaş tecrübeleri arasına ekledikleri çok sayıda filinde Fars ordusu saflarında mevcut olduğu kaydedilmiştir.

Sâsânîler'in hazırlıklarını Kûfe Valisi Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan haber alan Hz. Ömer, Kûfe ve Basralılardan oluşan birliklerini Nihâvend'e yolladı. Ayrıca bu orduyu Medine'de bulunan askerler ile takviye etti, Ahvaz'da bulunan askerleri de buraya yolladı. Kaynaklarda İslâm ordusunda bulunan askerlerin sayısının 30 bin olduğu kaydedilir. Aralarında Huzeyfe b. Yemân, Cerîr b. Abdullah, Mugîre b. Şu'be, Eş'as b. Kays, Abdullah b. Ömer, Ka'ka' b. 'Amr, 'Amr b. Ma'dikerib, Tuleyha b. Huveylid, Kays b. Mekşûh gibi ünlü kişilerin de bulunduğu İslâm ordusu Nihâvend'e 3 fersah uzaklıktaki İsfizehân'da konakladı. Tuleyha b. Huveylid savaştan önce Nihâvend'e giderek bölgeyi inceledi. Nu'mân b. Mukarrin öncü birliklerin başına kardeşi Nuaym'ı, sağ ve sol kanatlara Huzeyfe b. Yemân ve diğer kardeşi Süveyd'i, kılıçlı askerlerin başına Ka'ka' b. 'Amr'ı, artçıların başına da Mucâşi' b. Mes'ûd'u tayin etti. Nu'mân b. Mukarrin geri çekilme ve kaçma taktiği uygulayarak Sâsânî ordusunun siperlerden çıkmasını sağladı.

Üç gün süren savaşın son gününde Nu'mân b. Mukarrin şehid düştü; kumandanlığı Hz. Ömer'in daha önce emrettiği gibi Huzeyfe b. Yemân üstlendi. Savaş neticesinde Sâsânî ordusu tamamen dağıldı. Zaferden sonra Nihâvend'i kuşatan müslümanlar eman karşılığında kapıları açılan şehre kolayca girdiler (21 h. / 642 m.). Nihâvend merzubânı, Huzeyfe b. Yemân ile her yıl belli miktarda vergi vermek üzere anlaşma yaptı. Nihâvend savaşı İslâm tarihinde önemli bir dönüm noktası oldu. Sâsânîler mağlûbiyetin ardından

¹ Zu'l-Hâcibeyn Merdânşah b. Hürmüz adlı Fars komutan.

bir daha toparlanamadılar. Nihâvend zaferi Dînever, Hemedan ve İsfahan gibi bölgede bulunan Sâsânîler'e ait birçok şehrin fethine zemin hazırladı. Bu sebeple Nihâvend zaferine “fethu'l-futûh” adı verildi. (Sarıçam, 2007: XXXIII/98-99)

Bu savaşta da artçı kuvvetlerin komutanlığı görevi ile göz dolduran ve kahramanlıkları ile Fars ordusuna korku İslam ordusuna ise moral ve motivasyon kaynağı olmayı başaran Ka'ka' Nihavend Savaşı'nı, Firûzan'ın kaçışını, İslam Ordusu'nun mutlak galibiyetini şöyle anlatmıştır:

(Tavil)

وَقَدْ أَحْسَنْتَ فِيهِ جَمِيعَ الْقَبَائِلِ	وَيَوْمَ نَهَاوْنِدِ شَهَدْتُ فَلَمْ أَحْمُ
إِلَى جَبَلِ أَبِي حَذَارَ الْقَوَائِلِ	عَشِيَّةً وَأَلَى الْفَيْرَزَانَ مُوَايِلًا
فَقَطَّرَهُ عِنْدَ أَرْحَامِ الْعَوَائِلِ	فَأَذْرَكَهُ مَنَا أُو الْهَيْجِ وَالنَّادِي
تَتَوْبُهُمْ عَيْسُ الذَّنَابِ الْعَوَائِلِ	وَأَشْلَاؤُهُمْ فِي وَائِي خُرْدٍ مَقِيمَةً

Nihavend gününe şahitlik ettim, olduğum yerde oturmadım

O gün bütün kabileler için hakkını verdi

Geceleyin Feyrûzân kılıçlardan sakınarak

Çekildi Âb Dağı'na doğru

Ona bizden cengâver ve cömert olan biri yetiştirdi

Kanını akıttı onun tozun dumana karıştığı yerde

Parçalanmış bedenleri ceset yığınlarının arasındadır

Gidip gelir etraflarında aç gece kurtları (el-Hamevî, 1995: V/356)

D. Irak Topraklarının Fethinde Ka'ka'

Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî'nin Irak topraklarında gerçekleştirilen fetihlerde büyük katkıları ve önemli bir rolü vardır. Hatta Ka'ka''nın kahramanlıklarının büyük kısmının Irak'taki fetih hareketleri sürecinde gerçekleştiği söylenebilir. Çünkü Irak toprakları İslamî fetih hareketlerinin Hicaz bölgesi dışında Hz. Ebûbekir dönemindeki *Ridde* (dinden dönme) hareketlerinden sonra fiilen ilk defa gerçekleştiği yerlerdir.

Ka'ka' b. 'Amr tek kişilik bir ordu gibiydi. Hz. Ebubekir'in : “ *İçerisinde bunun gibisi bulunan bir ordu asla yenilmez*” sözünü Ka'ka', kahramanlıkları ve özverisiyle her defasında teyit etmiştir.

Ka'ka''nın daha önce zikrettiğimiz Kâdisiye, Celûlâ ve Nihâvend gibi savaşlarda öne çıkan kahramanlıkları vardır. Özellikle Kâdisiye Savaşı'nda Ka'ka''nın savaşın kazanılması noktasında yaptığı katkı ve üstlendiği rol daha sonra katılmış olduğu fetih hareketlerine nispeten daha ağır basmaktadır.

Endülüslü muhaddis ve tarihçi İbn Abdilberr'in şu sözleri konuyu teyit eder niteliktedir: “Ka'ka' ve kardeşi Âsım Kâdisiye Savaşı'nda ustaca bir sınav vermiş ve savaşın kazanılmasında övgüye layık bir konuma sahip olmuşlardır” (İbn Abdilberr, 1992:III/263)

İbnu'l-Esîr : “Ka'ka'nın Farmlar ile yapılan Kâdisiye Savaşı'nda önemli bir rolü olmuştur. O gün insanların en cesuru ve tehlikeye atılmakta en gözü pek olanı olarak öne çıkmıştır.” (İbnu'l-Esîr, tsz: IV/409)

İbn Hacer ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Ka'ka' Farmlar ile yapılan Kâdisiye savaşında çetin bir imtihan vermiştir.” (el-Askalânî, 1995: III/239)

İslam orduları komutanı Sa'd b. Ebî Vakkâs da Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî'nin Kâdisiye Savaşı'nda gösterdiği üstün gayret ve hamiyet sebebiyle, onu metheden bir şiirinde şöyle demiştir:

(Vâfir)

أَوَّمَلُّ أَجْرَهَا يَوْمَ الْحَسَابِ	وَمَا أَرْجُو بِجِيلَةٍ غَيْرِ آتِي
وَقَدْ وَقَعَ الْفَوَارِسُ فِي الضَّرَابِ	وَقَدْ لَقَيْتُ خِيُولَهُمْ خِيُولًا
وَحَمَّالٍ لَلْجُؤِ فِي الْكَذَابِ	فَلَوْلَا جَمْعُ قَعَقَاعِ بْنِ عَمْرٍو
وَضَرْبٍ مِثْلَ تَشْقِيقِ الْإِهَابِ	هُمُ مَنْعُوا جُمُوعَكُمْ بِطَغْنِ
تَشْتَلُّ جُمُوعَكُمْ مِثْلَ الذَّبَابِ	وَلَوْلَا ذَاكَ الْفَيْتُمْ رِعَاعًا

Cile'de hiçbir beklenti içerisine değilim ancak ben o günün ecrini hesap gününde almayı ümit ediyorum

*Süvariler çetin bir vuruşmaya girişmişken, atlıları atlılarla karşılaştı
Ka'ka'nın birliği ve destekçileri olmasaydı düşmanlar elbette yalanda ısrara devam ederdi*

*Onlar engel oldular sizin ordularınıza derileri doğrayan kılıç darbeleriyle
Ka'ka' olmasaydı sizler, topluluğunuz üzerine sinekler misali üşüşen
köleler ile karşılaşırdınız (el-Affânî, tsz: IV/339–340)*

Ka'ka'nın mensubu olduğu Temîm kabilesi fetihler döneminde İslam ordusunun içerisinde özellikle ön plana çıkmıştır. Bu durumda Ka'ka'nın mensubu olduğu kabilenin fertlerinden oluşan birliklere komuta etmesinin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Kâdisiye Savaşı'nda Temîm'in rolünü birçok şair methiyeler yazarak tasdik etmiştir. Yemâme halkının onların kahramanlığını anlatan şöyle bir şiir söylediği rivayet edilmiştir:

(Vâfir)

وَجَدْنَا الْأَكْثَرِينَ بَيْتِي تَمِيمٍ غَدَاةَ الرَّوْعِ أَصْبَرَ هُمْ رَجَالًا
هُمُ سَارُوا بِأَرْعَنَ مُغْفَهْرٍ إِلَى لَجَبٍ فَرَزَتْهُمْ رَعَالًا
بُحُورٌ لِلْأَكْاسِرِ مِنْ رَجَالٍ كَأَسَدِ الْعَابِ تَحَسَبُهُمْ جَبَالًا

Temim kabilesinin birçoğunu dehşetli günün sabahında

En metanetli adamlar olarak bulduk

Onlar gözü kara bir ordu ile yürüdüler

Leceb Vadisi'ne doğru ve düşmanları bölük pörçük ettiler

Dağ gibi heybetli ormanın aslanları misali

Kisra'nın erlerinden oluşan denizler gibi orduların üzerine (İbnu'l-Esîr, tsz:

VIII/637–638)

E. Ka'ka' ve Dımaşk'ın Fethi

İslâmî fetihlerinden önce Bizans'ın hâkimiyetinde bulunan Dımaşk 613 m. yılında Sâsânîler tarafından işgal edildi, ancak 628 m.'de Bizans İmparatoru Herakliyus kenti geri aldı. Arabistan halkı, İslâm'dan önce de kendileriyle aynı etnik kökene sahip olan Bilâduşşam halkıyla ticarî ilişkiler kurmuşlar bölgedeki merkezlere ticaret kervanları düzenlemişlerdir.

Hz. Ebübekir, isyan hareketlerinin bastırılmasından birkaç ay sonra bölgeye üç ordu gönderdi. Onun zamanında kazanılan Ecnâdeyn (el-Kûfi, 1991:I/145-148) zaferiyle birlikte Suriye ve Dımaşk'ın kapıları Müslümanlara açılmış oldu. (13 h. / 634 m.) Hz. Ömer devrinde Fihl (eş-Şeybânî, 1958: 120) ve Mercussuffer (eş-Şeybânî, 1958:120) savaşlarının (14 h. / 635 m.) ardından Dımaşk'ın fethi önünde herhangi bir engel kalmadı. Hâlid b. Velid, Mercussuffer'den kaçan Bizans birliklerinin peşine düşerek onların sığındığı Dımaşk'ı fethetti (Receb 14 h. / Eylül 635 m.). Ancak Herakliyus'un bölgeye büyük bir ordu göndermesi üzerine Dımaşk'ı boşaltıp Yermuk vadisine geldi ve Bizans ordusunu bu defa da hezimete uğrattı (12 Receb 15 h. / 20 Ağustos 636 m.). Yermuk zaferinden sonra Dımaşk kuşatılarak ikinci defa (zilkade 15 h. / Aralık 636 m.) fethedildi. (Tomar, 2010: XXXVIII/320–325)

Dımaşk'ın etrafı yüksek surlarla çevriliydi. Surların etrafında ise su dolu hendekler mevcuttu. Bazı noktalarda su dolu hendekler sebebiyle surlar suyun kenarından yaklaşık yirmi metre uzaklığa düşmekteydi. (Âdil, 1980: 357)

Müslümanlar Dımaşk'ı yetmiş gün boyunca kuşatma altında tuttular. Taciz atışı yapmak ve surların tahkimini zayıflatmak için mancınık kullandılar. Kuşatma Rumların direniş umutlarını tüketti. Zira Rumlar kendilerine Herakliyus'tan yardım gelmesini bekliyorlardı. Ancak hem kuşatma hem de daha önceden alınmış olan tedbirler sayesinde Rumlara hiçbir yardım ulaşmadı. (et-Taberî, 2009: III/438–439)

Uzun süren kuşatma ve artık kendini hissettirmeye başlayan kış mevsimi ordunun komutanı olan Halid b. Velîd'i düşündürüyordu. Bir fırsatını bulup muhasara altındaki şehre artık girmeleri gerektiğini biliyordu. Şehrin doğu kapısından bir gece aralarında Ka'ka'nın bulunduğu birkaç kişi ile içeriye sızma harekâtı yapmayı planladır. Her şey planladıkları gibi yürürse şöyle olacaktı; su dolu çukuru yüzerek geçecek ve akabinde Doğu girişinin surlarına tırmanıp nöbetçileri etkisiz hale getirdikten sonra, kapıya yönelip açacaklar ve tekbir ile dışarıda bekleyen askerlere işaret verip açtıkları kapıdan içeri girmelerini sağlayacaklardı. (et-Taberî, 2009: III/439)

Planlarını istedikleri gibi gerçekleştirmeyi başardılar. İslam ordusu gece Dimaşk'ın doğu kapısından içeri girmeye başladı. Taarruzun gecenin ilerleyen saatlerinde gerçekleşmesi ve Rumların tahmin edemedikleri bir anda bu hücumu maruz kalmaları şiddetli bir mukavemet gösterememelerine sebep oldu. Diğer kapılardaki muhafızlarda kısa bir süre içerisinde etkisiz hale getirildi ve İslam ordusu Dimaşk'ın diğer kapılarından da içeri girerek fethi gerçekleştirdiler. (et-Taberî, 2009: III/440)

Dimaşk'ın fethi sonrası Ka'ka' fetih gecesi sızma harekâtını gerçekleştirdiği arkadaşları ile birlikte kentin surlarının önünde durdu ve Dimaşk'ın kapılarını İslam Ordusu'na açan başarılı operasyonlarını şu şiirle anlattı:

(Tavîl)

أَقَمْنَا عَلَى دَارِي سُلَيْمَانَ أَشْهُرًا نُجَالِدُ رُومًا قَدْ حَمَوْا بِالصَّوَارِمِ
فَضَضْنَا بِهَا الْبَابَ الْعِرَاقِيَّ عَنَوَةً فَدَانَ لَنَا مُسْتَسَلِمًا كَمَلِّ قَائِمِ

Süleyman'ın iki yurdunun önünde aylarca kaldık

Keskin kılıçlar kuşanmış Rumlara kılıç çalarak

Ani bir baskınla Irak kapısındaki savunmayı kırdık

Bütün diklenenler bize boyun eğdi teslim olarak (el-Affânî, tsz: IV/369)

F. Fıhl Savaşı ve Ka'ka'

Dimaşk'ın fethi sonrasında İslam ordusu, Hz. Ömer'in emrini yerine getirmek üzere Şam yakınlarında bir bölge olan Fıhl'a (el-Hamevî, 1995: IV/237) yöneldi. Ordu Fıhl bölgesine ulaştınca Rumların Beysân² kentine gitmek üzere toplandıklarını gördüler. Ancak Rumlar ve Müslümanlar arasında, Rumların ilerleyişine engel olan bir bataklık vardı. (et-Taberî, 2009: III/442)

² Beysan: Günümüzde İsrail sınırları içerisindedir. Kudüs kentinin 83 km. kuzeydoğusunda yer alır. Filistin bölgesinin en kadim ve tarihi kentlerinden biri olarak kabul edilir.

Rumlar bir gece Müslümanlar uyuduğu esnada onlara saldırarak bertaraf etmeyi planladılar. Ancak yaptıkları plan Müslümanların olası bir saldırı karşısında daha önceden aldıkları tedbirler sebebiyle başarısız oldu. Gece yaptıkları saldırı misli ile karşılık görünce dağıldılar ve kaçışmaya başladılar. Birçoğu bu kaçış esnasında, ilerleyişlerine mani olan bataklığa düştü ve saplanıp kaldı. Müslümanlar mızrakları ile bataklığa saplanan Rum askerlerinin büyük bir kısmını öldürdüler. (et-Taberî, 2009: III/442)

Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî'in gayret ve cesareti ile göz doldurduğu savaşlardan biri de Fıhl Savaşı'dır. Bu savaşta Ka'ka' dizelerinde şöyle tasvir etmiştir:

(Kâmil)

وَالْخَيْلُ تَنْحِطُ وَالْبَلَاءُ أَطْوَارُ	وَعَدَاةَ فِحْلٍ قَدْ رَأَوْنِي مُعَلِّمًا
فِي يَوْمِ فِحْلٍ وَالْقَتَا مَوَارُ	مَا زَالَتِ الْخَيْلُ الْعِرَابُ تَدُوسُهُمْ
وَحَرُّ الرَّمَا حِ عَلَيَّهِمْ مَدَارُ	يَوْمَ الرِّدَاغِ فَعِنْدَ فِحْلٍ سَاعَةٌ
طَرًّا وَنَحْوِي تَبْسِمُ الْأَبْصَارُ	وَلَقَدْ أَبْرَأْنَا فِي الرِّدَاغِ جُمُوعَهُمْ

*Fıhl savaşının sabahında beni bayraktar olarak gördüler
Atlılar birbirini kuşkırtırken tehlikelerin her türlü sü kol gezerken
Rehvan atlar onları ayaklarının altında çiğnemeye devam etti
Fıhl gününde mızraklar üzerlerine sağanak misali inerken
Radağ günü Fıhl'ın yanında kısa bir an veya bir saat gibidir
Mızrak darbeleri onlara ummadıklarından yerden gelir
Radağ gününde onların hepsinin hakkından geldik
Benimkiler gibi gülümsedi bütün gözler (el-Affânî, tsz:370)*

Yine Fıhl savaşıyla ilgili bir diğer şiirinde ise şöyledir;

(Kâmil)

يُنْسِي الْكَمِيَّ سِلَاحَهُ فِي الدَّارِ	وَعَدَاةَ فِحْلٍ قَدْ شَهِدْنَا مَا قَطُّ مَا
كَرَّ الْمُبِيحِ رِيَاةَ الْإِبْسَارِ	مَا زِلْتُمْ أَرْمِيَهُمْ بِقَرْحَةٍ كَامِلِ
يُنْفِي الْعَدُوَّ إِذَا سَمَّا جَرَّارِ	حَتَّى فَضَضْنَا جَمْعَهُمْ بِتُرْسِ
وَالشَّمَامِ جَسًّا فِي ذَرَى الْأَسْفَارِ	نَحْنُ الْأَوْلَى جَسُّوا الْعِرَاقَ بِخَيْلِهِمْ

*Yüreklili adamlara silahlarını evde unutturan vuruşmalara tanıklık ettiğimiz
Fıhl savaşının sabahında*

Onlara aslanın ileri atılıp darbesi ile deştiği yaralar misali tam isabet eden oklar atmaya devam ettim

Nihayet düşmanı engelleyen kalkanlar kalktığı zaman onların topluluğunu dağıttık

Bizler Irak'ı da Şam'ı da seferlerin zirvelerinde atları ile ezip geçen öncüleriz (el-Affânî, tsz:370)

III. Sonuç

Hulefâ-i Râşidin olarak tabir edilen dört halife döneminin ünlü kumandanlarından, ikinci Halit olarak nam salmış olan Ka'ka' b. 'Amr et-Temîmî İslâmî fetihler devrinde önemli roller üstlenmiş şair bir komutandır.

Birebir mücadeleleri ile İslâm ordularına moral ve motivasyon kaynağı olmasının yanı sıra komuta ettiği birlikleri ve savaş meydanlarındaki askeri stratejisi ile harplerin neticeleri açısından belirleyici sonuçlar alınmasında da etkili olmayı başarmıştır.

Kimi zaman birebir vuruşmalarını kimi zaman da cenk meydanlarını bütün detayları ile betimlediği, Klasik Arap şiirinin üslup ve biçim özelliklerini yansıtan, antolojik açıdan hamasî olarak nitelenebilecek şiirleri ise dönem tarihine ışık tutan tarihî birer vesika olarak değerlendirmiştir.

Diğer taraftan bir şair olarak yaşadığı sürece hem Câhiliye şiirinin hem de İslâmî dönem şiirinin karakteristik özelliklerini taşıma ve temsil etme yönünde Klasik Arap şiirine farklı bir kimlik katmıştır. Muhtemeldir ki Ka'ka' ve onun gibi güçlü şairler Arap edebiyatı tarihi literatürüne “muhadramun” terminolojisinin geçmesine vesile olmuşlardır.

Kaynaklar

- Ahmet Âdil. (1980). *et-Tarîk ilâ Dimaşk Fethu's-Şâm*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis.
- el-Askalânî, İbn Hacer Ebu'l-Fazl Şihâbuddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed. (1995). *el-İsâbe fî Temyîzi Sahâbe*. I-VIII. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Askerî, Ebû Hilâl. (1994). *Dîvânu'l-Meânî*. Beyrut: Dâr'ul Kutubi'l-İlmiyye.
- Aycan, İrfan, (2011). “Temîm (Benî Temîm)”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XL/418-419). İstanbul: TDV Yayınları.
- el-Basrî, Ebû 'Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî. (1958). *Târîhu Halife b. Hayyât*. Riyad: Dâru Taybe.
- Bâşemîl, Muhammed Ahmed. (1982). *el-Kâdisiyye ve Meâriku'l-İrâk*, Kahire: Mektebetu Dâri't-Turâs.

- el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Davud. (1988). *Futûhu'l- Buldân*, I-II, Beyrut: Dâr ve Mektebetu Hilâl.
- Bozkurt, Nebi. (1997). “ Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı Devletine İntikali”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 13–14–15 (1995–1996–1997).
- Darekutnî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. (1984). ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn, Riyad: Mektebetu'l-Mearif.
- ed-Durre, Mahmut. (1974). *Meâriku'l-Arabi'l-Kubrâ*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-Arabî.
- İbnu'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. (Tarih yok). *Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. I- VIII, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye.
- Elmalı, Hamdi Yazır. (1996). *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*. İstanbul: Huzur Yayınevi.
- el-Endelüsî, Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih. (1983). *el- 'Ikdu'l-Ferîd*. I-IX. Beyrut: Dâru'l- Kutubi'l- 'İlmiyye.
- Fayda, Mustafa. (1993). “Celûla Savaşı”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (VII/272-273). İstanbul: TDV Yayınları.
- Hamâd el-Câsir. (1981). *Cemheretu Ensâbi'l- Usari'l- Mutehâddira fî Necd*. I-II. Riyad: Dâru'l-Yemâme.
- Hamidullah, Muhammed. (2009). *İslam Peygamberi*. trc. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınevi.
- el-Humeyrî Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilmuni'm. (1980). *er-Ravdu'l- Muâtır fî Haberi'l-Akdâr*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Muessesetu Nâsir li's-Sakâfe, Metâbiu' Dâri's-Serrâc.
- el-Hamevî, Yâkût Ebû Abdillâh Şihâbuddîn Yâkût b. Abdillâh er-Rumî el-Bağdâdî. (1995). *Mu'cemu'l-Buldân*. I-V, Beyrut: Dâru Sâdır.
- el-İfrîkî, İbn Manzûr Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî. (1993). *Lisânu'l- 'Arab*. I-XV. Beyrut: Dâru Sâdır.
- el-Kurtubî, İbn Abdilberr Cemâleddîn Yûsuf bin Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr. (1992). *el-İstîâb fî Esmâi'l-Eshâb*. I-II. Kahire: Dâru'l-Cil,
- el-Kûfî, İbn A'sem Ahmed b. Muhammed b. Ali b. A'sem. (1991). *Kitâbu'l-Futûh*. I-V. Beyrut: Dâru'l-Evdâ.
- Kaltek, Cengiz. (2008). “Ratl”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XXXV/52-55). İstanbul: TDV Yayınları.
- el- Mısırî, Cemaeddin b. Nubâte. (1964). *Serhu'l- Uyûn fî Şerhi Risâle İbn Zeydûn*, thk. Muhammed Ebulfazl İbrahim, Kahire: Dâru'l- Fikri'l-Arab.

- Sallabî, Ali Muhammed Muhammed. (2006). *Hz. Ömer (ra.) Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi*. İstanbul: Ravza Yayınları.
- Sarıçam, İbrahim. (2007). "Nihavend". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XXXIII/98-99). İstanbul: TDV Yayınları.
- eş-Şâfî, İbn Asâkir Ebu'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî. (1996). *Târîhu Medîneti Dımaşk*. I- XXXV. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- es-Seâlebî, Abdulmelik b. Muhammed b. İsmail. (2003). *Simâru 'l- Kulûb fî Mudâf ve 'l- Mensûb*. Sayda: el-Mektebetu'l- 'Asriyye.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. (2009). *Târîhu 'l-Umem ve 'l- Mulûk*. thk. Ebû Suheyb el-Keremî. Ürdün: Beytu'l-Efkârî'd-Devliyye.
- et-Tarbişî, Mutâ'. (1985). *Şi'ru 'Amr b. Ma'dikerib ez-Zubeydî*. Dımaşk: Mucemu'l Luğati'l-Arabiyye.
- Tomar, Cengiz. (2010). "Şam". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (XXXVIII/320-325) İstanbul: TDV Yayınları.
- ez-Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dımaşkî. (2002). *el- 'Alâm*. I-VIII. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyin,